

ASZTALOSOK

Az ember szívesen visszajár, sokszor inkább csak emlékezetben, azokra a helyekre, ahol jól bántak vele. A jól bánó helyekkel nem szabad gyakori megjelenésekkel visszaélni, mert úgy idejekorán elvesz a hely bája, hamvassága. Hétköznapivá válik.

A bútorgyári asztalosokhoz is visszajárok, mert azok, ha jól nem is bántak velem, de rosszul sem. Udvariasan útbaigazítottak, felesleges szókkal nem babusgattak. Különben is, aki a műhelyekben munka nélkül ógyeleg, az nem épp a kedvükre való valaki. Aki még csak nem is újságíró, az minek tájta itt a száját? Oldalba, mint láb alatt levőt, nem ütöttek, legfeljebb az enyvezőben, némi egymásra kacsintás közben úgy kalapálták össze a heverő vázát, hogy a kicsurranó enyv lehetőleg rám, bámsz-kodóra csapódjon. Mi is szerettünk efféléket játszani, annak idején. De ez nem komolyból történik sohasem, hanem csak olyan kipróbálásféle. Mikor ezt kiállja az ember, s fenyőforgáccsal letörli kabátja gallérját, nyakkendőjét, utána kérdezősködéhet is. De az enyvéről egy szót se. Ilyenkor az ember egy kicsit fel van avatva, be van fogadva.

Január vége felé vitt arra utam, szívott be közéjük a vágyakozás, félelmes csönd fogadott. Már a portán kétségbeestem.

— Szünet van? — kérdem a portástól, míg a beírással piszmogott.

— Nem. Miért? — és ő is felneszelt a csönd zajára.

— Nem kalapálnak az asztalosok, nem sivákolnak a légfúrók.

— Hm — mondta, s becsukta a könyvet.

Fölmentem a kopott malmi garádicson. Vigasztalom magam, hogy lesz még ezeknek modern, széles lépcsőjük is, hiszen jó úton járnak, irodaházat építettek, emeletet. Hát tíz-tizenöt év múlva műhelyre is bizonyára kerül pénzük. Fakallantyús ajtón át léphet az ember a garádiczból a műhelybe. Ez nem tévedés, és nem túlzás. Fakilincs, ahogy a nótában írta az árvalányhajás hangulatban dolgozó népköltő. És madzag a húzója. A külföldi kredencekre mágneses zárat raknak már modern szerszámokkal az asztalosok. De hát suszternek jó cipője, asztalosnak rendes széke, szabónak gúnnyája szokott-e rendes lenni? Jobb iparos arra soha nem ér rá. Hogy magával törődjön. Mi több, gyanús is az a szabó, akinek elegáns a ruhája. Mert, ha magának dolgozott, akkor nincs munkája.

A fagarádicson belül ott vannak az én régi asztalos ismerőseim mind. De csomóban állnak, akár a rajzúra készülő méhcsalád. Középujt a művezetőjük, arcáról veríték csurog. És kezek a levegőben, kezek ökölben, a kezekben vésők, kalapácsok, rás-polyok. Első pillanatra látszik, nem gyilkos szándékkal. Csak úgy, ahogy az ember indulatában kezében felejtí azt az eszközt, amivel utoljára szorgoskodott, s odamegy, ahol legsűrűbb a levegő.

— Ezt a csoportbérezést is csak a munkás nyúzására eszelték ki!

— Ki az úristen ellenőrzi, hogy a másik csoportban minőségileg is teljesítették-e a normát?

— A rendesebb szakembereket minek teszik egy csomóba a haszontalan selejtgyártókkal?

— Dolgozzon mindenki a maga kenyéréért!

A művezetőről szakad a veríték.

— Szembeállítja a vállalat egymással a saját embereit. Hát mink vitatkozunk, s lessük örökké a másikat, hogy mit csinál?

A padoknál senki sem dolgozik. A vitatkozóktól eltávolodva kisebb csoportok alakulnak, ahol csendesen számolgatnak lemezshulladékokon. Mellettük két ember áll, karba tett kézzel panaszol.

— Tizenöt éves korom óta itt dolgozom, de most megszóktatnak. Ha nekem hozzá nem értő vacak emberek helyett kell dolgoznom, mikor keresek én? Mi lesz a családdommal? Menjek el lopni? Inkább elmék birkapásztornak.

A párt tízes bizalmija jön-megy a vitatkozók között. Neki is odaszűrnak a szavak.

— Há te, párt, mit szólsz ehhez? Globálisan és konkrétan?

A párt tízes bizalmija hallgat egy ideig, szemével nyugodtan rebben a kérdezőre, s kicsi mosoly ül az arcára.

— Nem olyan forrón eszik a kását, ahogy a tűzről lejön.

A vitatkozók odafigyelnek.

— Tudsz valamit?

— A pénzt a szerelőrésztleg mostani létszáma után kapjuk. Nem változott semmi. Hanem, aki a mi ítéletünk szerint nem érdemli a mostani bérét, annak lecsípünk a pénzéből. Odaadjuk annak, aki dolgozik.

— Hát mi marakodjunk egymással? Akkor mire való a művezető?

— Spiclik vagyunk, hogy egymást lessük?

— Egy percet sem dolgozunk.

Van, aki leoldja magáról a kötényt, szerszámait összelökdösi a ládában.

— Megyek a munkakönyvemért. Jössz, Jóska?

De Ferkó is odaszól: — menjetek, megyek én is. Dolgozzon az, aki ilyen okosan meggyantázta!

Négyen is elsietnek. Mások, mintha semmi sem történne körülöttük, számolnak tovább. Osztják, szorozzák a béreket. A tízes bizalmi ácsorog a padjánál, kalapácsára támaszkodik, hosszan nézeget ki az ablakon. Lassan a művezető körül is elfognak az emberek. Jó óra eltelhet, egy facsavart nem hajtottak be azalatt, egy kivetős pántot a helyére nem illesztettek. A kijelölt dohányzóhelyen, mint a tejes víz, olyan pápos a levegő. Indulatosan dohognak az asztalosok. Jelenlétem egyáltalán nem befolyásolja őket. Én is szívni mentem oda.

— Majd elmegyünk a magasépitőhöz. Keresik az asztalosokat örökké, még külön-élést is fizetnek. Ruhát, öregistent adnak, a seggünket is kitörlik. Csoportbér! Örököszen ezeket a festőket verik a pofánkhoz. Hogy a festők milyen jól eligazodtak, mindenki jól járt az új bérezéssel. De a festőknél más. Fene tudja, miért más, de az mégiscsak más. Nálunk a széria nem úgy megy, hogy kenjük be gipszel, gittel, rántsuk le grunddal, aztán vakulj magyar, ne láss tót. Mikor haladatlan az ötcentis ecset, rámásznak tizcentissel. Repül a norma. Nálunk a szemünk kiesik, hogy fél millimétert se lógjon az ajtó, mert a belga minősítő ránkveri. Hát itt nem úgy van, hogy nagyobb kalapácsot veszek a kezembe, aztán üsd, vágd. Még a másikat is lessem?

Rámnéznek, tudom, hogy nekem mondják, de a véleményemre nem kíváncsiak. Délben zihálva fúj le a gyár ébredre, kívülről, mintha minden rendben volna. De az ételes lábasokat nem nyitják föl, nem dolgoztak, nem esznek. Nem esik jól, nem szolgáltak rá. Jóllaktak mérgelődéssel. Torkig vannak.

Jó két hónap múlva jártam arra, akkor is felkíváncsoztam közéjük.

Visítanak a fűrók, már a portán hallom. Az én embereim dolgoznak. Nyugalom, s valamilyen régi hangulatok körülöttük. A birkapásztornak készülőhöz érkeztem először.

— Hát mégse ment el?

— Ha minden kutyaugatásra kitörünk egy lécet, utoljára nem marad kerítés.

A polctartók sablonját a kredenc belsejére csapja, megszúrja szöggel a csavarhelyet, a légfűróval belevisít. Látom rajta, hogy befejezte velem. Meg senki ne mondhasa ezután, hogy a más keze után akar kenyeret enni, csak azért, mert jöttmentekkel beszélget. Dolgozni kell.

Egy-két emberrel összebiccentünk köszönésképpen. A tízes bizalmi padjához érek.

— Hogy alakult? Minden arc ittmaradt, úgy látom.

Ő is inkább oldalvást állva szól, jelezvén, hogy se ideje, se kedve karattyolni. Inkább menjek máshová kérdezősködni, a fenébe. De a kérdést nem hagyja válasz nélkül.

— Mindig is könnyebb volt pofázni, mint cselekedni. Januárban a festők megesküdtek, hogy ezt a bérezést nekik találták föl. Azután szépen, hatvan-hetven százalékkuk meglógott az építőipari vállalatokhoz. Nagy allelujázást csaptak, amikor az asztalosok káromkodtak. Aztán elszökdöstek, az asztalosok meg ittmaradtak. Így alakult.

— Ez rendben van, de hogy kezdődött az ittmaradás? Hiszen majd megölték egymást?

Emberem ezt már nem hallja. Talán nem is akarja. Vésőjét belepásztította a pánthelybe, kalapácsával ráver a nyélre, zajong. Ő is tudatja, hogy részéről vége a beszélőnek. De kibőjtölöm. Jövök-megyek, más műhelyekbe is átkóborlok, délre vissza óvakodom a párthoz. Már eszik. Csatos ételdoboza, egy leterített nylonzacskón, a padra állítva. Egy alsó ajtó élén ül. Apró, finom kis savanyú uborkákat herseget, ke-

zében a Csongrádon nagyon divatos náderes bicska, azzal szeldesi falatonként a kenyéret, s villával emelgeti ki a krumplifőzeléket, amelyekben hagymás zsírral vegyes birkapörkölt húsa piroslik.

— Ne haragudjon, jó étvágyat!

— Az van. Köszönöm.

— Mégis érdekelné, hogy indult el akkor a munka.

— Januárban?

— Akkor.

— Látta, még csak nem is evett senki, olyan dühösek voltak. Piszkolták a művezetőt meg mindenféle vezetőket. Hogy miért engedik az ilyen munkásnyúzó rendelkezéseket közejük. Hát a végén majd meglapulták. Persze abból nem lett semmi, hanem evés helyett, akik ittmaradtak, fölfeküdtek a padra. Normális viszonyok között is fölfekszenek a segítők ebéd után, mert némelyik olyan gyorsan eszik, mint az agár, s míg nem fújnak, hát nyújtózik egyet. De akkor fújhattak. Senki sem mozdult. Senki. Én tudtam, hogy mondanom kellene valamit. Hogy talán indítsunk, emberek, vagy valamit. De én velük cseperedtem föl, ismerem őket, mint magamat. Itten prédikációk nem segítenek. Ha szídom őket, kinevetnek, ha pironogatom őket, ők szídnak. Lassacskán lefújás után elkezdtem a munkámat csinálni. Egyedül. Úgy fektükből odanéztek, fintorogtak, elfordultak. Tudom, mit gondoltak. De hát, ha akárhány baj ránkicsorít az életben, attól örökké elszaladunk, akkor még aludni sem marad időnk, mindig szaladnunk kellene. Annyi a baj. Ezért szembe kell forogni vele. Amúgy meg elég az hozzá, hogy sokszor még gyógyírul is jó a dolog. Így aztán kezdtem belefeledkezni a munkámba. Spekuláltam, hogy lehetne az embereken, a világ ügyén-baján segíteni. Ezen a mi kis világunkén. Amit ez a műhely foglal magában. S egyszer csak magam sem vettem észre, füttyürészni kezdtem. Mert az asztalos — az füttyül. Csak egy idő múlva fölneszelek én a kredenc aljából, hogy a másik sarokban is matát valaki a korpuszon. Mert az ember ennyi idő után, olyan lesz, mint a járgányos ló. Hát mink, ha megvakulnánk is, tudnánk már ezt a szériát csinálni. Úgy, hogy bármiféle zajból, zörejből, ami a gyárban esik, én már kihallom, hogy hol, mi történik. Akár a sofőr, már az a fajta, aki érzi is a gépét, hát az a röffenéséből is tudja, hogy milyen kedve van a motornak.

Mondom, arra neszelek föl, hogy valaki a sarokban csavarokat hajt be a kredenc belsejébe. Attól én füttyültem tovább. Jó idő múlva más gyalupadról is lekászálódik valaki, s nekisóhajtja magát az ajtóillesztésnek. Szó nem esik egy se. Rájuk nem néztem, nehogy elröhögjem a komolyságot. Csak füttyültem tovább. Mert mondom, ez a szakma csak füttyel jó. Néha tízen is füttyülünk, mikor rendben a szénánk.

Hadd ne részletezzem. Mire műszakváltásra került a sor, azért mindenki elkészült a reggel fölött munkával. Csak négy ember hiányzott közülünk, akik nagy hirtelenkedve elsiettek. Másnap ők is bejöttek. Lógott az orruk. Hát így kezdődött, és így folytattuk.

— Most rendben a széna?

— Majd ebéd után dicsekszünk a maradékkal.

A RÉGI MEG AZ ÚJ VÁROS

A belváros a Tisza egykori nagy hajtúkanyarában húzódvá, földből való erődje ellenére, bizony olykor-olykor fél lábon állva vészeltette át a tavaszi nagy vizeket. Veszély volt ez néha, de gyakrabban védelem. Három oldalról a folyó ölelő karja adta az oltalmat is, ahogy a halat, tüzelőt, építőanyagot. De a Duna—Tisza közé eső nyitott kapu sem volt száraz terület, áradáskor, esősebb esztendőekben csupa tocsogó zárta, védte erről is a várost. Hozzávetőleg a mai belváros területét. Azért hozzávetőleg, mert állandó ugyan abban a Tisza, ahogy a népdal is mondja, hogy lefelé folyik, de száz évek alatt oldalra is elmozgott, jégkor elfaragja, áradáskor kubikolja a kanyarok szögleteit. Így aztán új medret készít magának a jobb partba, a bal partot pedig fölépíti.

Csongrád város mai térképét nézgetve is fölrajzik a történelem. Az egykori hajtú magasára épült belváros pipiskedve emelkedett ki a vízből. Maga a Tisza hordta oda az építkezésre alkalmas dombot. De az ezer évvel ezelőtti település szárazulata, ha a mai térképre vetítjük föl az akkori településrajzot, átér a mai Mentett-rétre. A Tisza balra jó másfél kilométerrel arrébb járt még akkor, és ha nincs a múlt század végén erőteljesebb folyószabályozás, Csongrádnál átvágással is egybekötve, talán már a mai Nagy Ferenc utca nyomvonalában járna a folyó sodra. Addig hát az ősi településből sok utcát, házat elűzött partjairól az öreg. Ha felületesen megnézi az ember e tipikus tiszai településnek a vízi gabonaföldekre futó sok utcáját, báméskodhat, hogy némelyik közöcske, mert már utcának sem lehet ne-

vezni, mert csak csonkja az utcának, milyen kurta. A Petőfi utca. Három ház fér bele. Ma nem tudjuk már, hogy Petőfi előtt száz évvel minek nevezték ezt az utcát, de nyilván lehetett olyan hosszú, hogy a mai Mentettrétre száraz lábbal mehettek ki az akkori csongrádiak. De a Tisza elszedte házastul, mindenestül együtt az akkori utcákat.

A szabályozással meg az ember szedte el a Tiszától az egykori hullámteret, ahol végül az új város, nagyságra a réginek a hússzorosa, kezdett nyomról nyomra fölépülni. Csongrádnak történelme során nemigen akadt oka a vidámságra, de az új város mégis nekividámult. Térképen is látszik, teret nyertek, nekilódultak az építkezésnek. Természetesen mérnökiileg parcelláztak, nem úgy, mint a belvárosban, mai szemnek tervszerűtlenül, valójában tervszerűen, az utcák belső szerkezetének zerguzgossága ellenére, úgy ahogy akkor a vizekkel átszegdelt terület lehetővé tette. Az újváros is neki irányítja, rátámasztja jó néhány utcáját a Tiszának. Hogy könnyebben eljusson az ember kenyérkeresetének területére.

ÚJ ISKOLA

Amit új városnak nevezünk, nem abban az értelemben új, hogy tegnap készült, hanem jól bent még a nagyfülű világban, a múlt század dereka táján. Ahogy letelegették a területről a vizet, egy-egy darabot elloptak a Tisza sétáló helyeiből. Csak amikor a nagy folyórendezések során, 1867—1900 körül, végképp kőgát közé szorult a Tisza, akkor mondhatta magának az ember a mai Újváros területét. A százéves új város késői leszármazottja az ősi, ezeréves telephelyű belvárosnak. Ezen a nyomon tovább tapogatózhatnánk az emberiség bölcsői felé. Mert az öregváros is fiatal, hiszen a történelem ismer tízezer éves városokat is.

Az ilyen értelemben vett új város, teljesen mai értelemben vett új iskolájában járunk. Néhány éves modern épület. Kívül szinte sablonosan egyszerű, de az ajtót be sem csukta az ember maga mögött, kételyei támadnak. Iskola ez, vagy valami ismeretlen rendeltetésű kutatóintézet? A falakon és az ablakok közötti állványokon játékos, színes nyelvi, földrajzi, fizikai stb. témakörökben föladatak kérdésekre válaszolni tudó okos oktatógépek.

Hiszen ez a divat. Pár év óta pedagógiai irodalmunknak a fele az újra fölfedezett audio-vizuális oktatás kérdéseivel szökött teli. Az írások 25 százaléka a jövő emberének nevelését el sem tudja képzelni oktatógépek nélkül. A konzervatív pedagógustábor az egyébként is elgépiesedő világ elrémisztő hírnökét, előidézójét látja az oktatás gépesítésében. Vitatják, s nem is ok nélkül: az emberi hang, mozdulat, átadó jelentése nélkül nem lehet embert se szakmára, se semmilyen új ismeretre megtanítani. Igenis, embernek kell a maga szuggesztivitásával, a figyelmet a téma lényegéről elvonó gépek nélkül, átsugározni. Az az igazi pedagógia.

Hogy meddig tart majd ez a vita, hogy igazából a helyére tegyék a kérdést, nem tudjuk. Annyi bizonyos, a gépek, ahogy ezt a csongrádi iskola is példázza, létjogosultságot követelnek maguknak. Csongrádon ez az iskola azért is érdekes új gépi módszereivel, mert nem az állam nagy külföldi valutás eszközeit használják itt, de az új iskolához méltó, új szemléletű, nagy százalékában fiatal tanárokból álló testület hozta létre saját kezűleg. Alapeszközöket vesznek, magnót, vetítőgépeket, de már a kettő összeműködtetését biztosító berendezéseket, tonkoplereket, jelfogókat, fényre, nyomásra működő szinkronizátorokat itt készítenek hozzáértő tanárok. Itt készülnek a minden tanuló kezében egyszerre működő elektromos számológépek, kérdésre felelő, cserélhető témájú, a gyerekek felfokozott érdeklődésére számot tartó okos gépek.

A vitát ez a testület eldöntötte. Ember is, gép is. Ahol lehet, ahol győzik, ott géppel, egy-egy óra bizonyos részében bedobják, ahogy én ismerem, a legmodernebb alaputatási módszereket. De nem erőszakoskodnak mindenáron a technikával. A tanárok könnyed kézzel és a gyerekekkel együtt kezelik a gépeket, de recsegés nélkül saját emberi hangra tudnak bármikor átváltani, hagyományos eszközzel, krétára, fekete táblára.

Ezekután mondjam, hogy beléjük szerettem. Ha módomban állna és közöm lenne a pedagógiai irodalomhoz, egész évet rááldoznék módszereik tanulmányozására. A Széchenyi utcai általános iskola „iskolát teremtett”. Oda kell figyelni, ismereteiket átvenni, százfelé használni. Különösen érdekelne, milyen irányultságú lesz az innét kikerült gyereksereg. Miféle kenyérkereső szakmát választanak azok az általános iskolások, akik oktatógépen szerezték meg életkoruknak megfelelő ismereteiket. Az új módszerek között, el kell ismerni, sok lehet a buktató is. A gép merev, buta állat, ha nem áll az értő ember mögötte. Szeretem a gépet. De mint

régi tanároktól nevelt pedagógus, e pálya eszményeimben úgy él, hogy a figyelem középpontjában mindig maga a tanár álljon. Feketében vagy szürkében, mindegy. Mint nagy kapacitású rádióadó, szellemét, ismeretét úgy sugározza ki magából, hogy minden tanuló recsegés nélkül vehesse az adást. Az oktatás gépeivel kapcsolatban gyanúm lehetnek, hogy az ismeretek zörejeiken, zavarokon keresztül, homályosan vagy esetleg érthetetlenül jutnak el tanulókhoz. Gyerekkori emlékeim között tanítóim élnek legelevenebben. Nem volt semmiféle eszközük a tudásukon, emberiségükön kívül. De amit mondtak, emlékszem, mindent képekben láttam. Pártfogó-lom a gépet, mégis gyanús, még nekem is, mint paraszttasszonynak a keltetőgép, parasztembernek a kombájn. Lassan megszereti, de azért jó ideig gyanús. Mikor ez a gyanú eltűnik, az ember szívesen megbocsátja a gép hibáját, azért az előnyért, amihez általa jutott.

A GÉP LÉLEKTANÁHOZ

A cséplőgépfogadás is mekkora ceremóniával ment végbe jó harminc esztendővel ezelőtt. A gazda válogathatott a cséplő garnitúrák között, mert volt belőle elég a faluban. Ment is a gazda, vaslapát a vállán, míg a gép más szerűjén nagyban zabálta a kévéket, s a tűzoltó hordó vizébe dugta a vaslapátot, aztán nagy kételkedve odaballagott előbb a *polyvairodához*, betartotta a lapátot, s aztán a rágagdt búzaszemekből állapította meg, hogy milyen szemveszteséggel dolgozik a gép. Persze ugyanezt megismételte a *tőrekirodánál* is. A legkisebb szórási gépet szólította a szerűjére.

Amikor a mi földjeinken is megjelentek a kombájnok, szörnyű bűnei rémlettek föl a parasztok előtt. Szórja a gabonát, nem tisztítja a magot. Valóban szórja, máig is. Hitem szerint, mert még nem értünk hozzá. Az aratás után beállott esőzések olyan keléseket nevelnek a földeken, hogy elillene őszi vetésnek. És különösebb jajgatás még sincs a szemveszteség után. Ennek nagyon sok oka van. Egy kicsit mai ok is az, hogy már elidegenültünk ettől a szemenként való gabonaszámlálástól. Különben is, az intenzív búzák oly magas terméshozammal serkennek föl, hogy pitty-potty néhány mázsa szemveszteség meg sem kottyán. Van olyan elidegenülés is, hogy ez még nem nagyon a mienk. Hát miért fájlaljuk? Aztán az is itt van: *jut is, marad is*. Mindenekfölött megbocsátja a gépnek, mert nehéz, két-három heti kaszálástól, erőt kiráncigáló munkától szabadította meg. Hát szór egy kicsit. De lassan megszereti, megtanulja, értője lesz a gépnek a vidéki ember.

Nem azt bizonygatom, hogy jó az, ha szór a gép, mert eljön az idő, amikor nem szór. Hanem azt, hogy okvetlenül megváltoztatja a gép az embert. A gondolkodásában, a létében. Hol vannak már a kalászt más tarlóján bugába szedegető asszony- és gyereknép? Ki hajol le az elszórt magért, tört kalászáért? A régi kiskaszás világban alig hullott el kalász a kasza után. Ha hullott, azt nagyreblyével, nagy gondnal összeszedeggették, a kaparékot bekötötték, a keresztek tövébe taposták. És még ezek után is szedegettek rajta a muszaj-emberek seregei. Most egy-egy holdon zsákszám szedhetnék, nem szedik. Nem azt mondom, hogy jól van ez így, hanem csak azt, így van. Sokat elszórunk a megtermeltből, de annyira nincs megszorulva a falu alacsony keresetű rétege sem, hogy szedegeessen. Száz hely lenne pedig még az elszórt magnak, de hát már kicsire nem nézünk. És emberi méltóság is van! Sajnos, mintha erre többet adnánk, mint amennyit a létünk megenged. Régen is számon tartottuk, de most különösen számon tartjuk, hogy mit szólna ehhez a falu. Amikor az éhség vaskézzel odahajlított bennünket, hogy szedegecssünk, beszélhetett a falu bármit, bizony szedegettünk!

EGY TÖRTÉNELEMÓRA

Az 1848–49-es szabadságharc taglalásában leshettem meg az új módszerekkel folyó oktatást. Színes és szürke diaképek röppentek fel a vászonra, a kissé opálos fényeket átbocsátó ablakfüggönyök nem zavarták a látást. A tanár szerényen oldalt ül; ő óra előtt dolgozott eleget, míg ezt a produkciót felépítette. A távirányítás zsinórja a kezében.

Kép: *Pesti országgyűlés*. Szöveg: Görgey fővezér tudomására hozta Kossuthnak, amit ő már egyébként is tudott, hogy az országgyűlést katonai erővel nem tudja megvédeni. Ezért a miniszterium Szegednek vette útját, és július 12-én meg is érkezett. Haynau, miután Budapesten kimutatta kegyetlenségét, szintén Szegedre indult. Fáradt seregének Félegyházán kimenőt adott (kép: *német lovas katona*), két

század ulánust Bruselle őrnagy parancsnoksága alatt Csongrádra küldött, hogy a vidéket kikémleljék, a seregnek élelmet vigyenek. Az őrnagy csapata 27-én reggel 9 órakor érkezett Csongrádra, és a városháza körül telepedett le. A lakosságnak szigorúan megparancsolták, hogy élelmiszert és bort hordjanak össze. Azonban még ezen a napon estére kelvén a csongrádiak felszólítást kaptak a Szentesen átutazó Kossuth Lajostól, hogy „mossák le becsületükről azon gyalázatot, melyet magukra vettek, midőn a császári lovasokat beszállásolni engedték, holott kicsinyes ellenséges csapatokat agyon kell verni — ez a legjobb szabadulás”.

Bruselle értesült erről a levélről (kép: *Kossuth-kézirat, aláírással*), hiszen hazaáruolóiban akkor sem volt hiány, és egy század Sonstenu-vasassal és egy század ulánussal visszatért Csongrádra. (Kép: *osztrák csapatbeli különböző öltözetű, fegyvernemű katonák*.) Már a főutcán, ahol bevonultak, a legnagyobb garázdaságba kezdtek. A jámbor járókelők fejéből kiverték a kalapokat, a nők fejéről letépték a nemzetiszínű kendőket, szalagokat, s aki csak csúnyán mert visszanézni rájuk, azt elkardlapozták. A városháza udvarán nagy dinom-dánomot csaptak, miközben az őrnagy összeszedette a város vezető polgárait, követelvén rajtuk Kossuth Lajos levelét. De az akkor sem, sőt máig sem került elő. A befogottakat vallatásnak vetették alá. A tömeg sietve gyülekezett össze a városháza körül. Tiltakozván a letartóztatások, kínzások ellen. A nép fenyegetően gyűrűzött a főtéren, ám az osztrákok kiállított őrei köpködve hangosan le Kossuth-kutyázták őket, és akasztófát ígért minden magyarnak. A toronyban osztrák strázsa kémlelte a vidéket, s miközben ideleln izzott a népharag, a toronyőr sietve jelzett: ellenség közeledik. A mieink jöttek ágyúkkal a Rét felől. (Kép: *48-as tüzérség*.) Erre Bruselle abbahagyta a vallatást, mert a Kiszrében máris ugatni kezdtek a honvédágyúk. Az osztrákság trombitaszóra gyülekezett, hogy kivonuljon a városból, és magával vitte a csongrádi polgárokat, Blázsikot, Sallayt, Szabadost. Ezek a tömeg felé kiabáltak:

— Ne hagyjatok bennünket elvinni, hiszen ti is magyarok vagytok!

A csongrádiak nekilódultak. Bottal, ásóval, löccsel, meszelőnyéllel porolták, akit elértek. Leginkább a gyalogság szorult, a lovasok könnyen vitték az irhát Kistelek felé. Közben a félrevert harangok és az ágyúdörgés megvadította a népet. Balták, fejszék, vasvillák, kiegyenesített kaszák kerültek elő. Egy lovas főhadnagyot, egy másik lovas tisztet, sok vasas katonát örökre ittmarasztaltak a csongrádiak. A szorultságában győző, és ettől megittasult nép még a határban is üldözte ellenségét. A lassabban haladó munitiócs kocsik és társzekerek legénységét utolérték, agyonverték, és elásták a szőlőkben. A zsákmányt, kocsikat, lovakat, más felszereléseket nyomban felosztották maguk között.

Estére kelvén a lakosság már tudta, hogy ellenállása megtorlás nélkül nem marad, menekült, ki merre látott. Búvóhelynek legjobban megfelelt a mostani Nagyrét. (Kép: *kézzel rajzolt város környéki térkép*.) A Réten kisebb-nagyobb vizek, kákások, nádasok, erdőcskék zöldelltek és közöttük úttalan utak. Ide bújt, akinek volt oka. A Tiszán akkor még számos vízimalom működött, sok molnárral és hozzá tartozó révesszel. Ezek nagy sebessen szállították át a kibujdosó csongrádiakat.

Másnap, 7—8 óra tájban érkezett meg Félegyházáról a büntetőcsapat gróf Thun tábornok parancsnoksága alatt. Két zászlóalj gránátos, egy vasas ezred, egy ulánus ezred szállta meg a várost. Majd tízezer katona, nem sokkal kevesebb, mint a város akkori lakossága. Elkezdődtek a házkutatások. Piroska István kovácsmesternél sok egyenesre szegezett kaszát találtak. (Más csongrádi kovácsokkal egyetemben Piroska is sok fegyvert gyártott a magyar hadseregnek.) A kaszákért őt és szomszédját, Forgó Istvánt azonnal lefogták, később hosszú börtönbüntetést ültek Pesten az Új Érpületben.

Besúgóik révén sok igaz csongrádi polgárt elfogatott a bosszúra szomjas császári had. A házkutatások után a hatórás szabadrablás kezdődött. A katonaság sorba járta a házakat, amit talált, bort, pénzt, állatot, vitte; ha nem bírt vele, megsemmisítette, eleresztette. A liszteszákokat kardokkal kihasogatták, a boroshordókba belelövöldöztek. Leginkább öregek maradtak a városban, és tanúi lehettek a vandalizmusnak. A rablás eltartott estig, amikor megkezdődött a „kivilágítás”: a várost felgyújtották. A katonatisztek (kép: *Csongrád város korabeli grafikai ábrázolása*) a nagy piacon levő Gyovai-féle házban gyültek össze, akónyi pálinkát szétöntöztek, meggyújtották, perceken belül lángokban állt a zsindegy. A város több pontján felgyújtották a házakat. 9 órakor már vöröslött az ég alja a város fölött. Képzeltető, hogy érezték magukat a kibujdosottak a zombékok között. Szerencsére senki nem volt, így csak 93 ház égett le, közöttük két szárazmalom. Jellemző az osztrákok mentalitására, hogy amelyik ház osztrák—magyar banknál volt biztosítva, és

ennek a kétfjú sasos táblája ki volt szögezve, azt nemcsak a tűztől kímélték meg, de még csak nem is raboltak benne.

A városban maradtak közül azokat, akik a tüzeket oltani akarták, környortelenül lelvöldözték.

Az ablakfüggönyök felmennek.

— Házi feladat. Negyven sorban megírni a 48-ra vonatkozó összes ismeretanyagot. Jó pontokat osztogatok azoknak, akik a szabadságharcra új adatokat szereznek. A tanár kísétál. Eléje állok.

— Miért csinálják? Nem lehet kis munka. Egy órára való felkészülés sokszorosa a hagyományosnak.

— Tanár vagyok. És van még egy kis tartalékolajom, hogy világítsak, úgy érzem, nincs jogom csak pislákolni. Odaöntök a gyerekeknek mindent, ami belőlem kitelik. Hogy tudja, fogja a világot, s találja meg benne a maga helyét. Persze én ettől se kis, se nagy doktor nem akarok lenni. Hanem szeretem a szakmám, találok benne gyönyörűséget és lehetőséget, hogy adottságaimnak teret engedjek. Böcsülés? Abban érzek én böcsülést, ha minden tanítványom szemem láttára leli meg az útját, amikor innét kiindul. Megélés? Házat építék. De én nyaranta úgy kapálok, mint a güzü. Csongrádon még nem szégyen a munka. Szépöregapám apja a hódoltság idején, ahogy történész lévén utánajártam, valamiféle török malomfelügyelő volt Csongrádon, de már Pópity nevű feleséget vett. Családjai magyarokkal, románokkal, cigányokkal házasodtak, de mindig böcsülettel tovább adták a *Darida* nevet. De így vagyok én magyar, ami tulajdonképpen nekem nem is számít, hiszen olyan természetes, mint a levegő. Csak ember szeretnék lenni, nem abban a frázisos értelemben, hogy minden körülmények között, hanem csak úgy csöndben, emberi módra. Igyekezem befogadni a világot, aztán szépen visszaadni ezeknek az emberjelölteknek, akik tőlem, tőlünk sokat várnak. Különben nem nagy dolgok ezek. Hitem szerint mindenki így van ezzel, aki kicsi böcsülettel és mértéktartással nézi az életet, ha nem is szokott vele dicsekedni.

(Folytatjuk.)

VLASICS K.: ÖREG FÜZFA